

ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ УКРАЇНИ ДО І ПІСЛЯ МАЙДАНУ: ЗМІНИ ТА СУСПІЛЬНІ ЗАПИТИ

Постановка проблеми. Масові протести громадян проти кримінально-авторитарного режиму В.Януковича, відомі як Революція Гідності з її епіцентром – Майданом, стали переломним пунктом у новітній історії України. Ці події мали надзвичайно різний за своїми масштабами та наслідками характер – від остаточного здійснення Україною свого геополітичного вибору, початку практичної реалізації курсу на європейську інтеграцію через реформування усіх сфер суспільного життя – до військової агресії з боку Росії, кількатисячних людських жертв, втрати частини економіки та території держави.

Події 2013-2014рр. мали значний вплив на політичну систему України. Після падіння режиму В.Януковича та втечі экс-президента до Росії було відновлено дію Конституції України в редакції 2004р. Відбулось оновлення усіх вищих владних інститутів держави. Новий Президент і Верховна Рада отримали легітимацію через позачергові вибори, сформовано новий склад Кабінету Міністрів. Розпочався процес формування багатопартійності в Україні та реформування конституційних засад організації влади, який стосується різних її гілок та рівнів.

Мета нашого дослідження є з'ясування основних тенденцій розвитку політичних партій в Україні до і після Революції гідності. Для висвітлення даної мети ми сконцентруємо свою увагу на вирішенні таких **дослідницьких питань**:

- Дослідити партійну систему України періоду до і після Революції гідності;
- з'ясувати, які політичні партії були створені під час майдану;
- визначити основні чинники і наслідки Революції гідності для партійної системи України.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Феномен формування політичних партій постійно знаходиться у полі зору науковців. Проблеми формування партій під час Майдану досліджували Г. Алмонд, Е. Баталов, С. Верба, Є. Вятр, К. Гаджиев, І. Глібова, та ін. Також серед українських дослідників слід відзначити праці В. Бебика, Є. Головахи, В. Добіжа, А. Карнаух, В. Корнієнко, Ю. Левенця, В. Литвина, О. Майборода, В. Матусевича, О. Рудакевича, та ін.,

Виклад матеріалу. Відправною точкою етапу формування політичних партій є другий тур виборів Президента України і перемога на них В.Януковича.

Процес створення нових політичних партій продовжувався: упродовж 2010-2011рр. їх було зареєстровано понад 25. За даними Мін'юсту, станом на листопад 2012р., в Україні було зареєстровано 200 політичних партій, проте більшість із них, як і раніше, існували лише формально.

Серед новостворених партій, які вели активну діяльність, практично всі були партіями “лідерського” характеру (зокрема, партії “Сильна Україна” С.Тігіпка, “Фронт змін” А.Яценюка, “УДАР” В.Кличка, “Громадянська позиція” А.Гриценка). Дещо пізніше утворилися “Самопоміч” (А.Садовий) та Радикальна партія Олега Ляшка (О.Ляшко). Також протягом цього етапу створювались окремі партії на основі громадських ініціатив (“Демократичний альянс”).

На період від березня 2010р. по 2013р. припадає дві виборчі кампанії: вибори до органів місцевого самоврядування 2010р. та парламентські вибори 2012р.

Новим Законом України “Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів” пропорційну систему виборів до низки місцевих рад замінено на змішану, із переліку суб'єктів виборчого процесу були вилучені виборчі блоки. Це було зроблено з метою забезпечення домінування провладних політичних сил в органах місцевого самоврядування. Самі вибори відбувалися в умовах масового застосування

адміністративного ресурсу на користь Партії регіонів, тиску на опозицію та обмеження участі її представників у виборах, з використанням судових органів.

Парламентські вибори 2012р. У грудні 2011р. набув чинності новий Закон України “Про вибори народних депутатів України”, головними нововведеннями якого стали повернення до змішаної виборчої системи, підвищення виборчого бар’єра до 5% та заборона участі у виборах виборчих блоків. За оцінками експертів, ці та інші нововведення мали на меті забезпечити провладним політичним силам і кандидатам більш сприятливі умови для перемоги на виборах.

У виборах до Верховної Ради України, що відбулися 28 жовтня 2012р., за партійними списками взяли участь 21 політична партія. Фактично їх кількість була більшою, оскільки через заборону створення виборчих блоків представники деяких партій балотувалися за списками інших сил як позапартійні (зокрема представники “Фронту змін”, НРУ, ПРП, “Громадянської позиції”, “За Україну!”, “Народної самооборони” балотувалися за списком партії ВО “Батьківщина”, представники “Народної партії” – за списком Партії регіонів). Усього в якості суб’єктів виборчого процесу виступили 87 партій.

Вибори відбувалися в умовах масованого використання владою адміністративного ресурсу та позначилися фальсифікаціями результатів, передусім – в одномандатних округах.

Виборчий бар’єр подолали п’ять партій – Партія регіонів (30% голосів), ВО “Батьківщина” (25,54%), політична партія “УДАР” (13,96%), КПУ (13,18%) та ВО “Свобода” (10,44%).

Попри певні очікування, у виборчій кампанії 2012р. не з’явилася політична сила, яка могла б претендувати на рівномірну підтримку виборців у всіх регіонах України, стала б загальнонаціональною партією.

У 2014-2015рр відбулася трансформація партійної системи. Цей етап охоплює період від початку 2014р. – активізації і радикалізації Майдану, і до цього часу. Відмова В.Януковича та його уряду від продовження європейської інтеграції, розгін мирного Майдану в ніч з 29 на 30 листопада 2013р., широкомасштабні акції протесту, що розгорнулися у Києві та охопили більшість областей України, зумовили суттєві зміни в партійній системі.

На початку етапу партійна система в цілому зберігала вигляд, який сформувався за результатами виборів 2012р. Активне переформатування партійного простору (створення нових партій, розколи і злиття існуючих) пройшло кілька етапів: власне у процесі Майдану і після його завершення; у процесі виборчих кампаній 2014р.; у 2015р., з огляду на підготовку до місцевих виборів.

Під час Революції гідності були створені такі політичні партії: «Ми Українці», «Сильна держава», «Відродження і розвиток», «Нова Україна», «Сила нації», «Вільна Україна», «Рідна країна», «Опозиційна сила», «Соборність», «Нова європейська Україна» та інші.

Станом на березень 2015р., в Україні було зареєстровано 262 політичні партії, при цьому, у 2014р. їх було зареєстровано 39, від початку 2015р. – 272.

До складу партійної системи України на нинішньому етапі можна віднести до 10 політичних партій, які представлені у ВР або мають можливості впливу на політичний процес. У системі продовжують спів-існувати середні та малі партії.

Система залишалася двополюсною. Один полюс представлений партіями парламентської коаліції (проєвропейської), інший (вага якого значно зменшилася) – “Опозиційним блоком”. Рівень представництва крайніх правих політичних сил у Парламенті значно знизився, “традиційні” ліві партії не представлені зовсім.

Основні лінії поділу в партійній системі проходять між провладною коаліцією і опозицією, насамперед на основі ставлення до конфлікту на Донбасі, до дій влади, спрямованих проти ФПГ, які підтримують опозицію.

Після “майданного періоду” однією з значних змін було оновлення складу партійної системи, зміна балансу сил. У 2014р. на політичну арену вийшли партії, створені під час акцій протесту та після їх завершення (“Правий сектор”, Блок Петра Порошенка “Солідарність”, “Народний фронт”), а також створені раніше партії, лідери яких наростили власну підтримку під час Майдану (“Самопоміч”, Радикальна партія Олега Ляшка). Зберегли своє місце, хоча й різною мірою втративши підтримку, “Батьківщина” та “Свобода”. Призупинив свою самостійну діяльність “Удар”.

Втратила підтримку та зійшла з політичної арени колишня партія влади – Партія регіонів (партія зазнала розколу та була “заморожена”), а також її сателіт – КПУ. Частина представників Партії регіонів створили новий політичний проект – Партію “Опозиційний блок”. Загалом, серед партій, які подолали виборчий бар’єр на парламентських виборах 2014р., була лише одна партія, що пододала його на виборах 2012р. (ВО “Батьківщина”), а серед 12 партій, які набрали понад 1% голосів виборців у 2014р. – лише чотири партії, які досягли такого результату на виборах 2012р. (ВО “Батьківщина”, ВО “Свобода”, КПУ, Радикальна партія Олега Ляшка).

Ще однією значною зміною було посилення тенденцій до створення партій лідерського, “персоналістського” характеру. Ця тенденція, що спостерігалася у партійній системі від початку 2000-х років, значно посилилася упродовж 2013-2014рр. При цьому, більше вона була притаманною саме партіям “проєвропейського” спрямування.

Стимулами для розвитку цієї тенденції стали роль політиків (які очолювали чи згодом очолили політичні партії) під час Майдану та постійна публічна увага до них, а також проведення президентських виборів напередодні парламентських.

Наступною зміною була “віртуалізація” діяльності політичних партій. Ця тенденція відображується у переносі партіями акцентів інформаційно-пропагандистської діяльності з безпосереднього спілкування з виборцями у медіа- та Інтернет-простір. Вже тривалий час основними статтями витрат передвиборних бюджетів партій стають витрати на політичну рекламу, насамперед, телевізійну. Водночас, у виборчій кампанії 2012р. провідні політичні сили, зокрема, опозиційні, поєднували цей компонент з масово-політичними кампаніями в регіонах (зокрема, кампанія “Україна проти Януковича”, яка велася “Об’єднаною опозицією “Батьківщина”), значною мірою через існування перешкод з доступом на провідні телеканали, контрольовані владою.

У 2014р., внаслідок активних процесів трансформацій політичних партій та позачергового характеру парламентських виборів склалася ситуація, коли деякі майбутні учасники парламентської кампанії створювалися незадовго або навіть безпосередньо перед початком виборчого процесу і на початку кампанії не мали повноцінних партійних структур у регіонах – їх заміняли виборчі штаби. Так, партії - майбутні переможці виборів були створені буквально напередодні початку виборчого процесу.

Громадська думка щодо політичних партій є важливим чинником впливу на формування партійних систем, оскільки довіра до партій як інституту, бачення громадянами певних партій як виразників їх інтересів, відповідність спектру партій, існуючих у країні, спектру ідеологічних уподобань виборців, адекватність політичної пропозиції партій суспільним проблемам – це ті моменти, від яких залежить електоральна підтримка партій, а відтак – і характер партійної системи.

Як свідчать дані соціологічних опитувань стосовно різних аспектів ставлення громадян до політичних партій, ідеологічних уподобань виборців та їх електоральних мотивацій, ставлення жителів України до політичних партій характеризується амбівалентністю. З одного боку, партії мають стабільно низький рівень довіри, відсоток громадян-членів партій є стабільно низьким, громадяни

переважно негативно оцінюють діяльність більшості парламентських партій, незалежно від їх провладного чи опозиційного статусу. З іншого – більшість громадян засвідчують наявність певних (стійких чи ні) електоральних симпатій щодо конкретних партій, рівень явки на виборах є відносно високим. За даними опитувань, громадяни партіям надають пріоритет у представництві їх інтересів у суспільних процесах, порівняно з іншими суб'єктами.

Це дає підстави для припущення, що жителі України не задоволені конкретними партіями, а не партіями, як такими, і готові дати кредит довіри “кращим” політичним силам, на появу яких очікують. Це підтверджується як даними останніх виборів, на яких більшість виборців проголосували за абсолютно нові політичні партії, що не мали політичної історії, так і результатами соціологічних опитувань, проведених у рамках проекту.

Відтак, у суспільстві існує запит на певні якості політичних сил, які могли б бути підтримані громадянами. На підставі даних досліджень громадської думки, формулюються основні параметри цього запиту.

Висновки. У період 2010-2015рр. Україна та її суспільство зазнали драматичних змін, що відбилося на розвитку української партійної системи. Зміни відбувались у функціонуванні системи в цілому, в діяльності її елементів – політичних партій, у зовнішньому середовищі (законодавчій базі, політичному та іншому оточенні, спрямованості зовнішнього впливу тощо). Зокрема, змінилися конституційні засади діяльності партій.

Література

1. Гончарук, Т. В. *Філософські проблеми державного управління [Текст] : навч. посіб. / Т. В. Гончарук, М. І. Гурик, М. Л. Шумка ; відп. за вип. Т. В. Гончарук. – Тернопіль : Економічна думка, 2015. – 272 с.*
2. Гурик, М. І. *Історична пам'ять народу у контексті актуальних завдань розбудови модерної української нації [Текст] / М. І. Гурик // Світоглядні та соціокультурні засади формування модерної української нації : монографія / Т. В. Гончарук, Н. В. Гнасевиц, М. І. Гурик [та ін.] ; кер. авт. кол. О. М. Рудакевич. – Тернопіль : ТНЕУ, 2015. – С. 90-113.*
3. *Основи наукових досліджень [Текст] : навч. посіб. / Н. В. Гнасевиц, Т. В. Гончарук (Чолач), М. І. Гурик [та ін.] ; за заг. ред. Т. В. Гончарук (Чолач). – Тернопіль : Крок, 2014. – 273 с.*
4. Закон України “Про всеукраїнський референдум” від 6 листопада 2012р
5. Закон України “Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України” від 8 жовтня 2010р.
6. *Партійна система України до і після майдану: зміни, тенденції розвитку, суспільні запити // Національна безпека і оборона / Укр. центр екон. і політ. досліджень. 2015. №6/7. С.41-51.*
7. Гончарук, Т. В. *Ментально-філософські засади національного буття, їх детермінуючий вплив на суспільні процеси [Текст] / Т. В. Гончарук // Світоглядні та соціокультурні засади формування модерної української нації : монографія / Т. В. Гончарук, Н. В. Гнасевиц, М. І. Гурик [та ін.] ; кер. авт. кол. О. М. Рудакевич. – Тернопіль : ТНЕУ, 2015. – С. 44-71*